

УДК 631.1.

Л. С. Дранус,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6427-1315>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.16.66

УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

L. Dranus,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Faculty of Economic Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON THE BASIS OF SOCIAL RESPONSIBILITY

У статті висвітлюються основні проблеми та потреби управління аграрним підприємством на засадах соціальної відповідальності. Розкрито сутність соціальної відповідальності для бізнесу. Розглянуто концепцію корпоративної соціальної відповідальності щодо українського сільського господарства та вказано особливості управління на засадах соціальної відповідальності для аграрних підприємств

Висвітлено ключові стратегії соціальної відповідальності в землекористуванні та сприйняття соціально відповідального управління земельними ресурсами для сільського населення.

Зауважено на трьох видах соціальної відповідальності, які повинен враховуватись керівниками при управлінні аграрними підприємствами, а саме, економічно, етична та юридична відповідальність. Запропоновано типи соціальних програм для реалізації соціальної відповідальності для аграрних підприємств на практиці. Розглянуто основні перешкоди для реалізації програм соціальної відповідальності.

The activities of agricultural enterprises are directly related to the use of natural resources and have an impact on the environment. Therefore, the implementation of management on the basis of socially responsible agricultural enterprises and the development of appropriate tools is of particular relevance. Social responsibility implies understanding the broad interests and expectations of society. It is based on respect for legal norms and fulfillment of legally binding obligations.

The article highlights the main problems and needs of managing an agricultural enterprise on the basis of social responsibility. The essence of social responsibility for business is revealed. The concept of corporate social responsibility in relation to Ukrainian agriculture is considered and the peculiarities of management on the basis of social responsibility for agricultural enterprises are indicated. The trends of corporate social responsibility in 2022 in Ukraine are presented. The social responsibility of an enterprise is defined as actions that benefit society. Business should not only be profitable, but also contribute to the welfare of society. Management decisions should take into account social, ethical and environmental aspects

The key strategies of social responsibility in land use and the perception of socially responsible land management for the rural population are highlighted.

The author emphasizes three types of social responsibility that should be taken into account by managers in the management of agricultural enterprises, namely, economic, ethical and legal responsibility. The types of social programs for the implementation of social responsibility for agricultural enterprises in practice are proposed. The main obstacles to the implementation of social responsibility programs are considered.

Management of an agricultural enterprise on the basis of social responsibility aims to complement the contradictory goals of intensified economic and social development, while maintaining and enhancing environmental safety and ensuring positive financial results of economic activity.

Ключові слова: , управління, аграрне підприємство, соціальна відповідальність, земельні ресурси.

Key words: management, agricultural enterprise, social responsibility, land resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Зміна умов на аграрному ринку породжує нові проблеми та виклики для аграрних підприємств. Ефективність управління аграрними підприємствами передбачає адаптацію інструментів, що застосовуються, до нових потреб. Непередбачуваність погодних умов, кліматичні зміни, неощадливе ставлення до природних ресурсів, суттєве їх дорожчання та соціальне дистанціювання та багато інших факторів вимагають від аграрних підприємств відповідних трансформацій та адаптації до функціонування в новітніх умовах. Раціональне використання та відновлення природних ресурсів у контексті проблеми формування соціально-економічних механізмів для дотримання принципів соціальної відповідальності аграрних підприємств займає важливе місце в умовах сьогодення. Діяльність аграрних підприємств безпосередньо пов'язана з використанням природних ресурсів та впливає на навколишнє середовище. Тому провадження управління на засадах соціальної відповідальності аграрних підприємств та розроблення відповідного інструментарію набуває особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику, пов'язану з удосконаленням управління для аграрних підприємств, у своїх працях розглядали В. Горлачук, В. В'юн, А. Третяк, В. Третяк, Т. Прядка, Р. Третяк, А. Сохнич. Особливостями концепції соціальної відповідальності займалися як зарубіжні так і вітчизняні науковці: Ткач Є., Ткач С., Колот А., Лункіна Т., Саприкіна М.

Попри велику кількість досліджень проблематики вдосконалення управління для аграрних підприємств залишається актуальною, зокрема в контексті соціальної відповідальності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у дослідженні поняття соціальної відповідальності та управління, роз-

критті особливостей в управлінні на засадах соціальної відповідальності для аграрних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управління в широкому розумінні являє собою особливий вид діяльності, який здатний перетворити неорганізований натовп в ефективну цілеспрямовану і продуктивну групу. Здійснити це можна лише через процес планування, організації, мотивації та контролю спільних дій [1].

Відповідно до Стандарту ISO 26000 "Наставна по соціальній відповідальності", соціальна відповідальність передбачає розуміння широких інтересів і очікувань суспільства. Вона базується на повазі до правових норм і виконанні юридично обумовлених обов'язків. Однак усвідомлення соціальної відповідальності вимагає також визнання обов'язків по відношенню до інших зацікавлених сторін, причому ці обов'язки не є юридично обов'язковими [2].

Враховуючи дослідження Центру "Розвиток КСВ", до трендів корпоративної соціальної відповідальності можна віднести [3]:

- корпоративна звітність зі сталого розвитку, як і due diligence з прав людини в мережах постачань, стають обов'язковими для великих та публічних компаній.

- корпоративні бізнес-стратегії включатимуть і фокус на захист довкілля, і кліматичну нейтральність

- фокус на сталому розвитку через ESG стратегії збільшить можливості для фінансування.

- цілі сталого розвитку (ЦСР) ООН закріпляться в діяльності компаній.

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року поняття "соціально відповідальний бізнес" визначає відповідальну поведінку суб'єктів господарської діяльності за вплив їх рішень і дій на суспільство, навколишнє природне середовище, яка сприяє сталому роз-

витку суспільства, зокрема забезпеченню добробуту населення; враховує очікування суб'єктів господарської діяльності та суспільства; відповідає законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність суб'єкта господарської діяльності. Таким чином, розвиток соціально відповідального бізнесу є добровільною діяльністю суб'єктів господарської діяльності, спрямованою на дотримання високих стандартів операційно та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище; створення довіри між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу та показників прибутковості у довгостроковому періоді [4].

Концепція корпоративної соціальної відповідальності увійшла до українського сільськогосподарства з приходом інвесторів із інших секторів економіки у 2000-х роках. Інвестори агрохолдингів здебільшого впровадили чітку модель корпоративної соціальної відповідальності, перенесену з їхніх базових секторів, без урахування особливостей функціонування аграрних підприємств і специфіки сільських територій.

Соціальну відповідальність підприємства можна визначити як дії, які приносять користь суспільству. Бізнес повинен бути не тільки прибутковим, але й сприяти добробуту суспільства. Приймаючи управлінські рішення необхідно враховувати соціальні, етичні та екологічні аспекти. Якщо бізнес будь-яким чином завдає шкоди суспільству чи навколишньому середовищу, він вважається соціально безвідповідальним. Такі дії, як впровадження стійких практик для зменшення викидів вуглецю, підтримка соціальних справ, працевлаштування місцевих жителів і покращення умов праці можуть застосовуватись для демонстрації соціальної відповідальності підприємства. Соціальна відповідальність будь-якого підприємств є критично важливою для соціально-економічного розвитку країни. Натомість суспільство надає можливість для розширення бізнесу.

Аграрні підприємства відносяться до тих, діяльність яких безпосередньо залежить від навколишнього середовища та впливає на нього. В Україні земля є ключовим та найбільш цінним ресурсом як з економічної точки зору, так і відповідно до ціннісно-моральних орієнтирів суспільства.

Комплексний підхід до планування та управління для аграрних підприємств на засадах соціальної відповідальності та раціонального

використання земельних ресурсів було визначено окремою програмою Порядку денного 21 UNCED (UNCED, 1993) [5].

Принципи соціальної відповідальності допомагають врахувати інтереси всіх стейкхолдерів, важливо розглядаючи земельні ресурси враховувати зв'язки з населеними пунктами і потребами міських громад.

Розглядаючи сприйняття соціально відповідального управління земельними ресурсами для сільського населення, це поняття набуває значення підтримки засобів до існування, збереження екосистем і зміцнення продовольчої безпеки. Важливо сприяти розвитку сільських територій, зменшенню бідності та покращенню якості життя сільського населення, підвищенню продуктивності земельних угідь, одночасно зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

Основними стратегіями є:

- ощадне сільське господарство. Мінімальний обробіток ґрунтів, дотримання сівозміни, використання покривних культур, зменшення ерозії та збереження водних ресурсів;

- точне землеробство. Використання новітніх технологій, техніки з GPS-навігаторами, дронів і датчиків ґрунтів, що допоможе максимізувати врожайність сільськогосподарських культур і зменшити витрати ресурсів (вода, добрива, паливо);

- агролісомеліорація. Допомагає підвищити родючість ґрунтів, диференціювати джерела доходів у сільському господарстві, забезпечує середовище для існування біорізноманіття;

- управління водними ресурсами. Використання технологій крапельного зрошення, повторного використання води, щоб підвищити стійкість до повеней і посухи;

- інтеграція тваринництва. Використання методів ротаційного випасу, лісового пасовища та синергії землеробства та тваринництва для покращення родючості ґрунтів і підвищення прибутковості діяльності;

- планування землекористування та управління земельними ресурсами з залученням громади. Допоможе збалансувати сільськогосподарське виробництво з цілями збереження, враховуючи фактори якості ґрунтів, доступності води, сприяючи рівному доступу до землі, води та лісів;

- збереження біорізноманіття. Захист і відновлення природного середовища існування біорізноманіття та екосистем. Дозволить забезпечити екологічний баланс, запилювання сільськогосподарських культур, природний контроль за шкідниками;

— зелений туризм. Висвітлення природної та культурної спадщини сільських територій, забезпечує джерела доходу зберігаючи ландшафти та біорізноманіття.

— адаптація до змін клімату. Агроекологія, агролісомеліорація, диференціація сільськогосподарських культур і джерел доходу [6].

Існує три види соціальної відповідальності, які повинен враховуватись керівниками при управлінні аграрними підприємствами:

1. Екологічна відповідальність. Аграрні підприємства мають значний вплив на навколишнє середовище, тому для них важливо брати на себе відповідальність і впроваджувати сталі практики. Управлінські рішення, що будуть спрямовані на забезпечення виробництва екологічно чистим способом, скорочення свого вуглецевого сліду, допоможуть підвищити конкурентоспроможність аграрного підприємства та покращити репутацію. Аграрні підприємства можуть брати на себе ініціативу щодо зменшення забруднення навколишнього середовища, забруднення води. Оскільки в Україні є досвід негативних наслідків експлуатації природних ресурсів, зростає усвідомлення того, що продуктивні землі стають дефіцитними, земельні ресурси обмежені, і землі, які обробляють, потребують більшого та інтенсивного догляду. Екологічна відповідальність включає: управління водними ресурсами; збереження ґрунтів, відповідальне використання пестицидів та добрив, збереження біорізноманіття.

2. Етична відповідальність. Аграрні підприємства несуть етичну відповідальність за дбайливе ставлення до працівників, споживачів і суспільства. Вони повинні забезпечувати безпечні умови праці, а також дотримуватись принципу прозорості у роботі та справедливості оплати праці. Матеріальне і моральне стимулювання працівників і економічне стимулювання діяльності є потужним важелем управління. Підприємства не повинні вводити в оману своїх споживачів, а також негативно впливати на оточуючі громади, використовуючи свої ресурси неетично. Діючи етично, аграрні підприємства можуть сприяти створенню більш стійкої та справедливої продовольчої системи.

3. Юридична відповідальність. Кожен бізнес зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства.

Управління аграрним підприємством на засадах соціальної відповідальності відповідає загальним функціям управління, однак має відмінну спрямованість. Планування передбачає визначення мети для розвитку через соціальну відповідальність, постановку цілей та

завдань, розробки соціальної програми. Організація передбачає спрямування зусиль за трьома напрямками: ефективне партнерство, у тому числі з громадами; впровадження та розвиток корпоративної соціальної відповідальності та піклування про екологію. Мотивація охоплює ефективну систему оплати праці, надання можливості працівниками розвиватися за допомогою навчання та підвищення професійної кваліфікації, застосування соціальних програм з охорони праці та безпеки. Контроль дозволяє оцінити можливості виходу на нові ринки, залучення нових споживачів та утримання наявних, а також забезпечує долучення до соціальних та екологічних проєктів [7].

Соціальна відповідальність для аграрних підприємств може бути втілена в шляхом реалізації на практиці таких типів соціальних програм:

- власні програми організацій; програми партнерства організації з місцевими і регіональними органами державного управління;
- програми співпраці з громадськими організаціями та професійними об'єднаннями;
- програми інформаційного співробітництва із засобами масової інформації [8].

Основними перешкодами впровадження програм соціальної відповідальності є: нестабільна політична ситуація в країні, недосконалість нормативно-правової бази, яка б сприяла цій діяльності, податковий тиск та брак коштів, брак досвіду і реалізаційних механізмів соціальної відповідальності [9]. Отже, соціальну відповідальність слід розглядати як відповідальне ставлення організації до свого продукту, до споживачів, працівників, партнерів. Сучасний етап управлінської діяльності підприємств характеризується відсутністю стандартів соціальної відповідальності бізнесу. Ці стандарти можуть залежити, як від рівня розвитку економіки конкретного регіону, так і від історичного розвитку регіону, галузі бізнесу, чи в цілому країни.

У 2022 році до існуючих проблем додалось багато нових. Насамперед, це пов'язано з військовими діями на території України. До таких проблем, в першу чергу, відносять втрату виробничого потенціалу земель раніше придатних для сільського господарства. Нині Україна — найбільш замінована країна у світі. Замінована площа, за різними оцінками, становить від 170 до 180 тисяч кв. км, що дорівнює 30—40% загальної площі України. Найбільші площі, що заміновані в Херсонській, Харківській, Донецькій та Луганській областях. На території цих областей неможливо вести будь-які види сільськогосподарської діяльності без поперед-

нього розмінування. Значна частина території залишаються окупованими або знаходяться під постійним обстрілом, що унеможливорює аграрну діяльність

ВИСНОВКИ

Таким чином, на нашу думку управління аграрним підприємством на засадах соціальної відповідальності має на меті доповнити досить суперечливі цілі інтенсифікованого економічного та соціального розвитку, одночасно зберігаючи та посилюючи екологічну безпеку та забезпечуючи позитивні фінансові результати господарської діяльності. Постійне вдосконалення управління аграрним підприємством вимагає кращого розуміння взаємозв'язків і механізмів координації зв'язку екологічних, соціальних, культурних, політичних та економічних аспектів усіма стейкхолдерами.

Література:

1. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / За заг. ред. М.І. Молдованова. К.: Техніка, 2013. 856 с.
2. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 "Настанова по соціальній відповідальності" [чинний від 28 жовтня 2010 р.]. 3 с. URL: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/Стандарт%20ISO%2026000.pdf>
3. Саприкіна М. Тренди корпоративної соціальної відповідальності у 2022. CSR Ukraine, 2022. URL: <http://csr-ukraine.org/articles/trendi-korporativnoi-socialnoi-vidp/>
4. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>
5. United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit), Rio de Janeiro у 1992 р. URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>
6. Кошкालда І., Дранус, А. Управління земельними ресурсами на засадах соціальної відповідальності Журнал з менеджменту, економіки та технологій № 1, 2024, С. 68—81.
7. Копішинська К. О., Грабина А. Ю. Управління соціальною відповідальністю аграрних підприємств в умовах міжнародної трансформації бізнесу. "Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут" № 24, 2022, С. 85—92.
8. Поленкова М. В. Формування соціальної відповідальності аграрних підприємств в умо-

вах сталого розвитку Проблеми економіки № 4 (46), 2020, С. 195—200.

9. Колот А.М., Грішнова О.А., Герасименко О.О. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія/ за наук. ред. А.М.Колота. Київ: КНЕУ, 2010. 348 с.

References:

1. Moldovanov, M.I. (2013), *Entsyklopedychnyj slovnyk biznesmena: menedzhment, marketing, informatyka* [Encyclopedic Dictionary of Businessman: Management, Marketing, Informatics], Technika, Kyiv, Ukraine.
 2. ISO (2010), "International standard ISO 26000:2010 "Guidelines for social responsibility", available at: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/Стандарт%20ISO%2026000.pdf> (Accessed 25 July 2024).
 3. Saprykina, M. (2022), "Trends in corporate social responsibility in 2022", CSR Ukraine, available at: <http://csr-ukraine.org/articles/trendi-korporativnoi-socialnoi-vidp/> (Accessed 25 July 2024).
 4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), Order "Concept for the implementation of state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> (Accessed 25 July 2024).
 5. UN (1992), "United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit), Rio de Janeiro", available at: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> (Accessed 25 July 2024).
 6. Koshkalda, I. and Dranus, L. (2024), "Land management on the basis of social responsibility", *Journal of Management, Economics and Technology*, available at: <https://journal-met.kh.ua/jme01246.html> (Accessed 25 July 2024).
 7. Kopishynska, K. O. and Hrabyna, A. Yu. (2022), "Management of social responsibility of agricultural enterprises in the context of international business transformation", *Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, vol. 24, pp. 85—92.
 8. Polenkova, M. V. (2020), "Formation of social responsibility of agrarian enterprises in the context of sustainable development", *Problemy ekonomiky*, vol. 4 (46), pp. 195—200
 9. Kolot, A.M., Grishnova, O.A. and Gerasymenko, O.O. (2010), *Cotsializatsiia vidnosyn u sferi pratsi v konteksti stiikoho rozvytku* [Socialization of labor relations in the context of sustainable development], KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 01.08.2024 р.*